

BÁLINT TIBOR: KENYÉR ÉS GYERTYALÁNG

(Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár – Napoca 1975)

Bálint Tibornak, úgy tetszik, több arca van. A *Zokogó majom* erős realistát mutatott, aki azt a valóságábrázolást folytatja, amelyet a romániai magyar irodalomban Nagy István kezdeményezett. Ez a regény is a kolozsvári „Sáncalja” népének történelmi sorsát idézte fel, eleven hősokeket teremtett, gazdag jelenetekben ábrázolta az erdélyi magyar külváros életét. Az *Önkéntes rózsák Sodomában*, majd a *Császár és kalaposinas* egészen más írókat mutatott. Töprengőt és gondokkal küzdőt, aki az emberiség jövőjének nagy kérdéseivel, várható vagy elképzelhető veszélyeivel viaskodik. Aki a gépi civilizáció, a városiasodás, a szervezethez való következvényeinek töpreng, és gondjait, szorongásait ironikus ellen-utópiákban rajzolja fel. A *Kenyer és gyertyaláng* hátterében talán kevesebb az igény, mint akár a társadalomábrázoló realista, akár az ironikus és fantasztikus gondolkodó művei mögött. Az apró kritikai esszék, tollforgácsok és rögtönzések, amelyekből a kötet egybeállt, mégis jeleznek valamit; Bálint Tibor gondolkodásába és műhelyébe világítanak. És éppen így, az írói személyiség közvetlenebb bemutatása révén teremtenek szerves kapcsolatot a valóság nyomában kutató regényíró és a képzeletbeli látóhatárt fűrésző utópista között.

A kritikai esszékben Deák Farkas tizenkilencedik századi emlékiratához, Móricz Zsigmond és Krúdy Gyula írói egyéniségéhez, Sütő András nagyhatású regényéhez: az *Anyám könnyű álmot ígérhez*, Bajor Andor, Panek Zoltán, Panait Istrati, Eugen Barbu, Balzac, Thomas Mann, Hemingway, Dosztojevszkij, Goncsárov és Csehov műveire fűz jegyzeteket. Nem szabályos kritikák, inkább vallomások ezek, amelyek olvasói élményt rögzítenek, a könyvek között élő és tájékozódó író olvasónaplójához toldanak fejezeteket. Arról tanúskodnak, hogy Bálint Tibor mély és eredendő vonzalmat érez a társadalmi ember sorsát hitelesen és gazdagon ábrázoló művek iránt. A higgadt ítéletkezés, az elemző figyelem vonzza Bálint Tibort. „Sütő András könyvének – mondja – az sem csekély erénye, hogy a testközelség múltát éppoly bölcsen és higgadtan és mélyen tudta elemezni, mint távolabbi élményeit...” Ezekben a vonzalmakban joggal a *Zokogó majom* írójára ismerünk.

A kötet nagyobbik részét jegyzetek, forgácsok és töredékek teszik. „A töredék – olvassuk egy helyen – maga szintén műfaj, hisz oly bölcsen és varázslatosan van letördelve az egészről, hogy a képzelet kiegészítő munkája során ismét a teljesség képzetét adja, és megajándékoz bennünket a sejtés édes-homályos örömeivel.” E töredékekből és jegyzetektől is napló kerekedik; a prózaíró naplója, aki napi munkája során feljegyzi felismeréseit és gondjait, számot ad műhely-

problémáiról. Az *Arcképek a köröm hátán* című sorozat miniatűr író-portrékban, ötletekben és rögtönzésekben fogalmazza meg Bálint Tibor irodalmi eszményeit. Janus Pannonius, Petőfi, Arany, Mikszáth, Krúdy, Szomory, Kosztolányi, Karinthy, Nagy Lajos, Kós Károly, Kuncz Aladár, Nagy István, Arghezi, Dante, Turgenyev, Gogol, Dosztojevszkij és mások ennek a vázlat-sorozatnak a hősei. Pár vonallal felrajzolt arcképek, apró megfigyelések, apokrif anekdoták, példázatos történetek rendeződnek egymás mellé: a kolozsvári író személyes irodalomtörténete gyanánt. A *Töredelmes vallomások* című sorozat forgácsaiban írói vallomások, ars poetica-értékű megnyilatkozások öltének alakot.

E jegyzetek erejét valóban személyességük adja; Bálint Tibor írói munkásságának alapvető kérdéseivel vet számot bennük. Az a szellemi, gondolati küzdelem van bennük jelen, amely különben ironikus és példázatos elbeszéléseiben, kérdéseket fogalmazó utópiáiban is. Mindenek előtt az irodalom morálja, társadalmi szerepe és humanisztikus jelentése foglalkoztatja. Nem minden kétely és küzdelem nélkül jut arra a meggyőződésre, hogy az irodalomnak nagy szerepet kell betöltenie abban a korszakos vállalkozásban, amely az emberiség jövője, humánus lényegének megőrzése érdekében folyik. „Vannak napok — mondja *A révkalauz lámpása* című jegyzetben —, amikor bizakodva gondolom, hogy mégiscsak érdemes a hófehér papír fölött görnyedni, s hogy az író számot tarthat a világ érdeklődésére. Végső fokon talán még az sem közömbös, hogy mikor dolgozunk. A part felé közelgő hajósok például évtizedeken át Flaubert sápadtan izzó ablaka szerint tájékozódtak éjszaka a tengeren, s nem volt az a révkalauz, aki az örökké virrasztó írónál biztosabban útbaigazította volna őket.” Ilyen égő lámpásokat szeretne gyűjtani ő maga is.

Az író napi gondoljai erőteljes, tiszta nyelven kapnak megfogalmazást. A stílus nemcsak adottság és igényesség dolga ezúttal, hanem kérdéseket ébresztő probléma is. Köztudomású, hogy az erdélyi magyar írók egyik nagy erőssége, népszerűségének titka éppen gazdag nyelvükben rejlik. Nagy érték ez a nyelvi gazdagság, de talán csapda is. Bálint Tibor ezt így fejezi ki: „Öntudatlanul is [. . .] kétely szorongat, valahányszor a határokon túl bennünket, erdélyi írókat azért dicsérnek, mert szépen írunk. Ilyenkor feszengve gondolom: igen, bizonyára így van, de ha így van, elég nagy átok ez rajtunk. Mert nem szépen kellene írunk, hanem egyszerűen és világosan, s jobban szeretném, ha számócaillatú szavaink helyett éles meglátásainkat és halálosan pontos leírásainkat csodálná a világ.” Az izes és színes stílus lehet kényszerű „pótcselekvés” műve is, az élesebb valóságbrázolás helyett. És bizonyára az ad igazabb szerepet és értelmet a stílusnak, ha a valóságos társadalmi és emberi problémákat fejezi ki. Bálint Tibor éppen azért értékeli igen magasra Sütő András *Anyám könnyű*

dílmot ígérjének nyelvi teljesítményét, mert stílus és valóságábrázolás, nyelvi kifejezés és társadalmi igazság valóban találkozott, szerves egységet alkotott ebben a szociográfikus és költői regényben. A Sütő-tanulmánynak éppen ez a gondolat ad személyes jelleget: az írói igazság és a nyelvi forma egységét meggyőződéssel vallja Bálint Tibor.

POMOGÁTS BÉLA